

Ärið á!

Kumð dait i iembyggs
friðan 1/6 millå klukka 14.
17.00. Ed kumb språkfuor
frå iel Norden so wil råk og
min dier så dalska.
Fåið kaffi og dupp!

HØR PÅ! Kom til «hembygdsgården» (grendehuset) fredag mellom kl. 14 og 17. Det kommer språkforskere fra hele Norden som vil treffe og snakke med dere som prater älvdalsk. Dere får kaffe og kake.

sgardn
.00 og
skerer
språk

Nordisk språksuppe

Svensk, dansk og norsk er egentlig tre dialekter. Men ett sted i Sverige snakker de et helt annet språk.

49
76

Midt i Sverige, i Älvdalen, snakker en liten gruppe mennesker noe svensker flest ikke forstår: älvdalsk. Dette regnes offisielt som en svensk dialekt. Men sammenligner du avstanden mellom standardsvensk og älvdalsk, er avstanden mye større enn mellom for eksempel svensk og norsk.

Hva som er språk og hva som er dialekt, har altså mer å gjøre med politikk enn med lingvistikk.

- Lingvistisk sett kan vi like gjerne si at norsk, svensk og dansk er ett språk, slår lingvistene Peter Svenonius og Øystein Vangsnes fast. Älvdalsk, som i dag snakkes av rundt 3000 mennesker, vil derimot være et annet språk.

- 3000 kan høres lite ut. Men det er flere som snakker elvdalsk enn det er som snakker lulesamisk, sørsamisk,

skoltesamisk, enaresamisk, pitesamisk og umesamisk tilsammen. Altså alle de samiske språkene i Norden, bortsett fra nordsamisk.

SYV FORSKNINGSMILJØER. Fra Island til svensktalende Finland. Fra det nordligste Norge og til det sørligste Danmark. Flere titalls språkforskere fra hele Norden, rekruttert i ett nettverk, har studert nordiske dialekter i detalj i Nordic Center of Excellence in Microcomparative Syntax (NORMS).

Prosjektet har vært ledet fra Universitetet i Tromsø, men har involvert syv forskjellige forskergrupper i Norden. Det er syntaksforskning som har stått i fokus, altså hvordan setninger og fraser bygges opp. Dette har tidligere vært lite belyst i dialektforskningen.

TEKST:
**SIW ELLEN
JAKOBSEN**

FOTO: TERJE HEIESTAD/MILLIMETERPRESS

I ÄLVDALEN: Janne Bondi Johannessen fra Institutt for lingvistiske og nordiske studier, samler språkprøver. Her er det Erling Antoniussen som gir sitt bidrag.

► - Vi har møtt veldig mange hyggelige mennesker, gamle som unge, på våre utflukter rundt om i Norden, forteller Vangsnæs. Sammen med Svenonius har han ledet det nordiske nettverksprosjektet. Mange steder er de tradisjonelle dialektene på vikende front, og da er eldre mennesker spesielt interessante for forskerne, siden deres språkssystem vil være mest ulikt standardspråkene. Men også unge er blitt intervjuet, blant annet for å gi forskerne kunnskap om endringer i Nordens dialekter.

ENDRET SPRÅKET. For språk og dialekter endres. Men i hvilken retning de endres, er ikke nødvendigvis lett å forutsi. Når NORMS-forskerne nå lager kart over likheter og ulikheter i de nordiske språkene, går grensene på kryss og tvers. At nordnorsk, nord-svensk og finlandssvensk har mange likhetstrekk, er ikke overraskende. Mer spennende er det når forskerne ser at språket på Færøyene, på Vest-

**Språket
älvdalsk
går en
usikker
framtid
i møte**

Lytt til
älvdalsk
i vår
iPad-versjon

landet i Norge og i Älvdalen, midt inne i de svenske skogene, har mange fellestrekk.

Norrønt var det opprinnelige språket både i Norge og på Island fra 900-tallet og fremover mot 1350. Den gang var språkene i Norge og Island nesten like. I dag har norsk beveget seg langt bort fra norrønt, og nordmenn forstår lite av det islendinger sier.

Islandsk er et veldig konservativt språk; her er mange av de gammel-norske grammatiske egenskapene i behold. Til tross for at øya er stor, er det overraskende få dialektforskjeller mellom islendinger. Dette står i kontrast til lille Færøyene, med mange små øyer som ligger tett sammen, hvor det er forholdsvis mye dialektvariasjon. Færøysk fjerner seg nå gradvis fra islandsk, slik språket i Norge gjorde for lenge siden.

Man skulle tro at når færøysk ble endret, så ville det være i retning av dansk, siden Færøyene har vært

en del av kongeriket Danmark siden mellomalderen og fortsatte å være det også etter 1814. Men færøysk går vel så mye i retning vestnorske dialekter. Dette overrasker forskerne, som tror forklaringen er at det alltid har vært mye kontakt mellom Færøyene og Vestlandet, ikke minst i forbindelse med fiskeri. Færøyske fiskere har alltid hørt mye på norsk radio, gjerne bare kalt «Norðmaðurin», altså «Nordmannen». Det er der de får den beste værmeldingen.

SPRÅK FOR SEG SELV. Älvdalsk, som snakkes i Älvdalen, som ligger i Dalarna, er en utgave av skandinavisk som språkforskerne er svært glade for eksisterer. Men språket går en usikker framtid i møte.

At språket er så spesielt i nordisk sammenheng, var årsaken til at 20 språkforskere i NORMS hadde en ukes feltarbeid i Älvdalen, hvor de utforsket sider ved grammatikken i språket. Opptaket fra samtalen de hadde

► med folk der, er transkribert og lagt inn i den fellesnordiske elektroniske dialektsamlingen som er bygd opp ved Tekstlaboratoriet ved Universitetet i Oslo, Nordisk dialektkorpus.

Älvdalsk har endel gamle språktrekk. Eksempler er distinktive nasalvokaler, stungen ö (eller edd), wuttale (altså dobbelt-v), personbøying av verb, kasusbøying av pronomener og substantiver.

Noe av dette, som for eksempel nasalvokaler og [w], finnes ikke engang i islandsk og færøysk, som ellers er de mest arkaiske av de nordiske språkene. Mangfold innen et språkområde er for språkforskere det genetisk mangfold er for biologer.

- Det gir oss et mye mer nansert bilde av struktur og utvikling i de nordiske språkene, sier Øystein Vangsnes. - Hvorfor älvdalsk skiller seg ut, vet vi ikke sikkert - det må jo nødvendigvis være en indikasjon på at det har vært en særlig sterk gruppeidentitet blant folk herfra. Men Älvdalen har ikke vært mer isolert enn andre steder i det svenske innlandet.

Men til tross for 3000 brukere er älvdalsk i ferd med å bli slukt opp av svensk. En optelling som ble gjort for noen år siden, viste at bare 45 barn under 15 år snakker språket aktivt. Så fort barna begynner i barnehagen, begynner de å snakke svensk. Mange foreldre ser det som en bjørnetjeneste å lære barna sine älvdalsk.

Flere enn språkforskerne bekymrer seg over utviklingen. Foreningen Ulum Dalska arbeider med å bevare elvdalsk. De har blant annet gitt ut en grammatikk og arrangerer skrivekurs, og håper at språket kan bli et mer levende skriftspråk enn tilfellet er i dag.

Skogeierforeningen i Älvdalen bekymrer seg så sterkt at de har tilbudt

SPRÅKFORSKER:

Øystein
Vangsnes

UNIKT FORSKNINGSVERKTØY

Nordic Center of Excellence in Microcomparative Syntax (NORMS)

har bidratt til oppbyggingen av en samling med lydopptak av nordiske dialekter. Disse er transkribert og lagt inn i et søkbart arkiv. Dette er et unikt og avansert forskningsverktøy, som også kan brukes av andre forskere nå og i fremtiden. I tillegg har prosjektet bygd opp en database med testsetninger, hvor informantene, to yngre og to eldre, har fått beskjed om å si en spesiell setning. Databasen har en kartfunksjon og kan brukes til å lage nye oversikter over dialekttrekk og til å se på hvordan de nordiske dialektene endrer seg over tid.

NORMS er blitt finansiert av Nordisk samarbeidsnemnd for humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning og NordForsk.

Nettadresse: <http://norms.uit.no>

alle skoleelever der et stipend på 6000 kroner om de aktivt snakker älvdalsk når de slutter i niende klasse.

SMÅ FORSKJELLER. Et typisk trekk ved språkene i Norden, og kanskje spesielt i Norge, er de mange ulike dialektene. Dette er en rådende oppfatning. Men er det egentlig slik?

- Nei. Når vi sammenligner vårt nordiske dialektprosjekt med dialektprosjekter i Nederland og i Italia, så ser vi at det ikke er noen spesielt stor dialektvariasjon her i Norden, forteller Svenonius.

Norge er annerledeslandet i Norden når det gjelder dialekter. Men ikke fordi vi har større forskjeller mellom dialektene enn Danmark og Sverige. Både i Danmark og Sverige er ytterpunktene større. Det som er spesielt her, er at dialektene brukes mer enn i de andre nordiske landene.

I Danmark er dialektutjevningen kommet ganske langt, og Sverige er på vei mot danske tilstander. Men ikke Norge, og det har trolig sammenheng med at det er større aksept for dialektbruk hos oss. I Sverige, Danmark og den svenskspråklige delen

av Finland er det mye vanligere å veksle mellom standardspråket og egen dialekt.

I Norge holder flere seg til egen dialekt hele tiden. I Älvdalen har man til og med egne verb for dette: Å «swenska» er å snakke standardsvensk, mens å «dalska» er å snakke älvdalsk.

- Når det er mindre vanlig for dialektbrukere i Norge å skifte til standardnorsk, er det også et uttrykk for at dialektene i Norge ikke er så langt fra hverandre som de kan være i Danmark og Sverige, sier forskerne.

Flere språkforskere har spådd dialektenes død, både i Sverige, Danmark, Norge og det svensktalende Finland. I det nordiske dialektprosjektet NORMS finner de ingenting som tyder på at dette vil skje med det første.

- Dialektene forandrer seg, men de forsvinner ikke. Vi har lenge trodd at dialekter i stadig større grad går mot standardspråket. Men nå ser vi faktisk at også det motsatte kan skje. Dialekter er først og fremst preget av stadig innovasjon i språket, slår de to lingvistene fast. ■

a-magasinet@aftenposten.no